

Η ΡΥΘΜΙΣΗ ΧΡΗΣΗΣ ΤΗΣ ΓΗΣ ΩΣ ΠΗΓΗΣ ΣΥΓΚΡΟΥΣΕΩΝ (Απρίλιος 2009)

Συγγραφέας: ΛΟΥΔΟΒΙΚΟΣ Κ. ΒΑΣΕΝΧΟΒΕΝ

Ο πολεοδομικός και χωροταξικός σχεδιασμός και η ρύθμιση των χρήσεων γης βρίσκονται σήμερα σε ένα κρίσιμο σταυροδρόμι. Η διπλή κρίση, οικονομική και περιβαλλοντική, τον θέτει σε μια μεγάλη δοκιμασία. Στη χώρα μας, όπου ο σχεδιασμός του χώρου και η περιβαλλοντική προστασία πάσχουν από καιρό, η δοκιμασία μας βρίσκει σε μια κατάσταση αποτελμάτωσης και αδυναμίας. Σε έναν τόπο που ανέκαθεν χαρακτηριζόταν από μια κουλτούρα εχθρική προς τον σχεδιασμό και από δυσπιστία προς το κράτος η σημερινή συγκυρία είναι κρίσιμη, καθώς οι διαθέσιμοι πόροι λιγοστεύουν, οι περιβαλλοντικές απειλές αυξάνονται, η αντίδραση των πολιτών προς τις ενέργειες της πολιτείας εντείνεται και η διοίκηση παραμένει αναποτελεσματική και αλλεργική στις έννοιες της συμμετοχικής δημοκρατίας και της συνεργασίας με τους πολίτες.

Ο συνδυασμός συνθηκών που αντιμετωπίζουμε έχει ήδη οδηγήσει σε εκρηκτικές καταστάσεις και θα προκαλέσει νέες, ακόμη εκρηκτικότερες, καθώς θα εκδηλώνονται πιέσεις, οφειλόμενες στην κλιματική αλλαγή και σε προθέσεις εντατικότερης εκμετάλλευσης της γης και προσέλκυσης επενδύσεων, με παραγνώριση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων, μέσα σε ένα κλίμα οικονομικής αβεβαιότητας, κοινωνικής αναταραχής και επικράτησης συγκρουσιακών και βίαιων αντιδράσεων. Βιώνουμε ήδη την πραγματικότητα μιας διάχυτης, ανοικτής ή υπολανθάνουσας, ανομίας και βίας, που τρέφεται από την αίσθηση των πολιτών ότι η έκνομη δραστηριότητα παραμένει ατιμώρητη, αν δεν επιβραβεύεται κιόλας, ότι οι ανισότητες διευρύνονται και το μέλλον διαγράφεται αβέβαιο.

Αυτές οι παρατηρήσεις ισχύουν και για τις σχέσεις κοινωνίας και κράτους στον τομέα της χρήσης της γης, ιδιαίτερα στον αστικό χώρο, που πάντοτε είχε έναν προνομιακό ρόλο στη λειτουργία της ελληνικής κοινωνίας. Από καιρό γνωρίζουμε ότι η γη και η ρύθμιση της χρήσης της αποτελούν πηγές τριβών μεταξύ πολιτών και τοπικών κοινοτήτων αλλά και μεταξύ πολιτών και κράτους, όπου κυρίως εστιάζω το

ενδιαφέρον μου. Πρόκειται για τριβές που παίρνουν ολοένα και βιαιότερη μορφή. Σε μια εισήγησή μου σε συνέδριο το 1999, αναφερόμενος στις προτεραιότητες των θεωρητικών μας αναζητήσεων και ερευνών, είχα επισημάνει την ανάγκη να προβληματιστούμε πάνω στη συγκρουσιακή και βίαιη αντιμετώπιση των ρυθμιστικών προθέσεων του σχεδιασμού του χώρου στην κοινωνία μας. Πρέπει εξίσου να μας απασχολήσει η άλλη πλευρά του νομίσματος, δηλαδή ο καταναγκασμός που εμπεριέχεται στις ρυθμίσεις της ίδιας της πολιτείας, χωρίς επαρκή σεβασμό για τις προτιμήσεις και αξίες των πολιτών, ιδίως όταν οι ρυθμίσεις αυτές έχουν αμφίβολη νομική θεμελίωση και, ακόμη περισσότερο, όταν εξυπηρετούν ιδιωτικά συμφέροντα που η κοινή γνώμη αντιλαμβάνεται ως εχθρικά προς το δημόσιο συμφέρον. Μπορεί να είναι οι αντιδράσεις που παίρνουν ανοικτά έκνομη ή και βίαιη μορφή, και ο καταναγκασμός όμως από πλευράς πολιτείας αποτελεί μια μορφή βιαιότητας. Αυτό που έχει ιδιαίτερη σημασία είναι το έλλειμμα νομιμοποίησης, όπως τουλάχιστον το αντιλαμβάνεται ο πολίτης, και όχι η νομιμότητα των ενεργειών της εξουσίας.

Θα ήταν υποκρισία και ασύγγνωστη επιπολαιότητα να παραγνωρίσουμε ότι η αμφισβήτηση των πράξεων της πολιτείας εκφράζεται συχνά με βίαιο τρόπο μακριά από κοινά αποδεκτούς κανόνες διαλόγου. Πολλές φορές επικρατεί μια εκ προοιμίου άρνηση αποδοχής των παρεμβάσεων των δημόσιων αρχών που αφορούν χρήσεις γης. Μικρές κοινωνικές ομάδες ή ακόμη και δημόσιοι φορείς, π.χ. τοπικές αυτοδιοικήσεις, αντιδρούν με ανοικτά βίαιες ενέργειες ή συγκεκριμενοποιημένες απειλές βίας. Πρόκειται για μια συχνά επαναλαμβανόμενη κατάσταση, ακόμη και σε περιπτώσεις όπου απόλυτα θεμιτές και επιβεβλημένες ρυθμίσεις συναντούν τη βίαιη αντίσταση ιδιωτικών συμφερόντων. Υπάρχει, όμως, όπως ανέφερα, και η αντίστροφη περίπτωση, όπου η διοίκηση παραβιάζει πρώτη, αν όχι τους κανόνες της νομιμότητας, τουλάχιστον τις αποδεκτές στη σημερινή κοινωνία αξίες και κοινωνικές ευαισθησίες και μάλιστα χωρίς την προϋπόθεση επικοινωνίας και διαλόγου.

Αν και οι ιδιοκτησιακές διεκδικήσεις της γης ήταν πάντα μια πηγή σύγκρουσης και βίας, αυτό που με ενδιαφέρει εδώ είναι η ρύθμιση και ο έλεγχος της χρήσης της γης από πλευράς της δημόσιας διοίκησης ως πηγή σοβαρών συγκρούσεων. Είναι ένα φαινόμενο που θα γίνει ασφαλώς σοβαρότερο στο σημερινό κλίμα όπου η κουλτούρα της βίας τείνει να γίνει ενδημική. Η εξέλιξη δεν είναι δυνατόν να μας αφήσει αδιάφορους, διότι οφείλεται στην επανειλημμένη εμφάνιση μιας συγκρουσιακής συμπεριφοράς, όπου η κοινωνία, ιδίως τοπικές κοινότητες, και η διοίκηση επιδιώκουν ασύμβατους στόχους, πράγμα που είναι και η ουσία της σύγκρουσης. Έτσι τουλάχιστον αντιλαμβάνονται την κατάσταση οι πολίτες και αυτό αρκεί. Το επόμενο

βήμα, που ίσως έχει ήδη γίνει, είναι να εκδηλώνεται συγκρουσιακή συμπεριφορά, όχι μόνο λόγω διαφοράς επιδιώξεων, αλλά και ως έκφραση μιας πάγιας πλέον και πιθανώς ανορθολογικής εχθρότητας προς τις αρχές, που βέβαια δεν μπορεί να αποσυνδεθεί από το γενικότερο κλίμα και ξεπερνά κατά πολύ την παραδοσιακή δυσπιστία.

Είναι αυτονόητο ότι μια κατάσταση σύγκρουσης μπορεί να επιλυθεί χωρίς ενέργειες καταναγκασμού, π.χ. με συνεννόηση και συμβιβασμό. Αυτό που πρέπει να γίνει εννοιολογικά κατανοητό είναι ότι ο καταναγκασμός από πλευράς αρχών αποτελεί συγκρουσιακή συμπεριφορά, έστω και αν δεν παίρνει την κλασική μορφή βίας, διότι χρησιμοποιεί ενέργειες καταπίεσης ή εξαναγκασμού, επιδιώκοντας να αποδυναμώσει τον «αντίπαλο» ή να τον κάνει να χάσει το ηθικό του. Αυτό κάνει όταν τον απειλεί με αστυνομικά μέτρα, όταν του αποστερεί πόρους (π.χ., περιβαλλοντικούς) που χρειάζεται (ή πιστεύει ότι χρειάζεται) ή τον ταπεινώνει. Η βία εξάλλου δεν είναι μόνο σωματική. Επεκτείνεται σε πράξεις, εκφράσεις, στάσεις και δομές που προκαλούν και ψυχολογικές, κοινωνικές ή περιβαλλοντικές ζημιές ή απλώς παρεμποδίζουν τα άτομα να πετύχουν και να απολαύσουν αυτό για το οποίο έχουν τις δυνατότητες και το δικαίωμα.

Σε μια τέτοια κατάσταση εκείνο που προέχει είναι όχι η νομιμότητα με τη στενή έννοια των πράξεων της πολιτείας αλλά η κυρίαρχη αίσθηση ότι παραβιάζονται κάποιες ηθικές αρχές και αξίες, ιδίως αν έτσι εξυπηρετούνται ιδιοτελή συμφέροντα. Αυτή η αίσθηση είναι ευμετάβλητη και δυσανάγνωστη, δεν παύει όμως να απαιτεί μεγάλη ευαισθησία, διότι πίσω από αυτήν κρύβεται μια άλλη, εκείνη της αδικίας που αισθάνεται μια τοπική κοινότητα διότι δεν της παρέχονται εκείνα που δικαιούται ως κομμάτι της ευρύτερης κοινωνίας και τα οποία άλλοι απολαμβάνουν με το παραπάνω. Αυτή η αδικία γίνεται αντιληπτή έντονα από τον πολίτη, αν και δεν αφορά προσωπικές ανταμοιβές, διότι προσβάλλει τη συλλογικότητά του, δηλαδή τη μικροκοινωνία στην οποία ανήκει, και συνδέεται με ένα αίσθημα συγκριτικής στέρησης.

Όσο για τις αντιδράσεις ενδέχεται να πάρουν ακόμη και τη μορφή σωματικής βίας ή απειλής βίας, και μάλιστα για την υπεράσπιση άνομων συμφερόντων. Συνηθέστερο είναι να εκφραστούν με μορφή παθητικής αντίστασης ή κοινωνικής ανυπακοής, που δεν παύει, με την τεχνική έννοια, να είναι παράνομη. Ότι από αυτά και αν συμβαίνει, πρόκειται για ένα φαινόμενο που μόνο με μια δομική αλλαγή

νοοτροπίας σε όλα τα επίπεδα της διοίκησης μπορεί να αλλάξει, ώστε με τη σειρά του να πεισθεί και ο πολίτης. Όσο και αν είναι βέβαιο ότι το δίκιο δεν είναι αναγκαστικά και πάντα με το μέρος του, ο δρόμος του διαλόγου και η ειλικρινής ενσωμάτωση του τελευταίου σε όλες τις διαδικασίες σχεδιασμού μπορεί να βοηθήσουν και στην εφαρμογή μιας καλής και αποδεκτής πολιτικής χρήσεων γης και στη συναίνεση για την καταδίκη παράνομων ή απλώς εξωφρενικών ιδιωτικών απαιτήσεων. Ο τελικός στόχος δεν είναι μόνο μια εύρυθμη, κοινωνικά αποδεκτή και δημοκρατική διαδικασία σχεδιασμού του χώρου. Τόνισα ήδη ότι οι περιβαλλοντικές πιέσεις και αλλοιώσεις που δέχεται η γη, που ως έννοια εμπεριέχει την φυσική, αλλά και την πολιτιστική μας κληρονομιά που οικοδομήθηκε πάνω της, είναι ήδη έντονες και έχουμε κάθε λόγο να περιμένουμε ότι θα ενταθούν στο μέλλον λόγω των επιπτώσεων της κλιματικής αλλαγής. Οι ρυθμίσεις για την βιώσιμη ανάπτυξη της γης είναι ένα από τα σημαντικότερα εργαλεία που διαθέτουμε τόσο για να προλάβουμε τα χειρότερα, όσο και για να ανακτήσουμε, όπου αυτό είναι ακόμη δυνατό και όσο δεν είναι πολύ αργά, το περιβάλλον που κληρονομήσαμε.

Το άρθρο δημοσιεύθηκε στο ένθετο «ΒΗΜΑ ΙΔΕΩΝ» της Εφημερίδας «ΤΟ ΒΗΜΑ», 3 Απριλίου 2009, σ. 10.